

Justitieombudsmannen
Lars LindströmRegeringskansliet
Justitiedepartementet
Enheten för familjerätt och allmän
förmögenhetsrätt
103 33 Stockholm**Yttrande över betänkandet Se barnet! (SOU 2017:6)**

(Ju2017/01226/L2)

Riksdagens ombudsmän har beretts tillfälle att lämna synpunkter på ovan nämnt betänkande. Jag får därför föra fram följande:

Gemensam vårdnad m.m. (kapitel 8)

Utredningen anser att bestämmelsen i 6 kap. 5 § andra stycket föräldrabalken, FB, om betydelsen av samarbetsförmågan i vissa fall är konflikt drivande och har bidragit till en ökning av antalet vårdnadsfall. Utredningens antagande förefaller välgrundat och det finns därför skäl att ändra bestämmelsen. Jag tillstyrker förslaget att bedömningen i stället ska avse föräldrarnas förmåga att ta ett gemensamt ansvar i frågor om barnet. Jag tillstyrker också förslaget att rätten ska få besluta om gemensam vårdnad även om båda föräldrarna motsätter sig den vårdnadsformen.

Samförståndslösningar (kapitel 9)

Jag ser stora fördelar med utredningens förslag om obligatoriska informationssamtal för föräldrarna innan de inleder en domstolsprocess som rör deras barn. Som utredningen varit inne på framstår det som att föräldrar inte sällan har en övertro på vad som kan åstadkommas genom en domstolsprocess. Många processer inleds av föräldrar som inte har ombud och som inte har tänkt igenom vad processen kan leda till för deras barn. Om man genom utredningens förslag kan åstadkomma att frågor om vårdnad m.m. löses utanför domstol är mycket vunnet, framför allt för barnen men även för föräldrarna och samhället. Jag tillstyrker alltså att det införs ett krav på obligatoriska informationssamtal innan en tvistig process om vårdnad, boende eller umgänge inleds.

Emellertid bör den lagtekniska lösningen övervägas ytterligare. En tvist om exempelvis vårdnad kan uppstå inte bara genom att ena parten framställer ett yrkande som inte medges utan också genom att ett tidigare medgivet yrkande bestrids i ett senare skede i processen, exempelvis efter betänketidens utgång. Det

är önskvärt att lagtexten utformas så att inte heller tvister som uppstår på detta sätt tas upp av domstol utan föregående informationssamtal.

Som utredningen påpekar ska den tid som går åt för informationssamtal räknas in i den tid som ska bedömas enligt regeln om skälig tid i artikel 6.1 i Europakonventionen. Det innebär ökade krav på domstolarna att handlägga målen snabbt för att inte hanteringen av processen ska komma i konflikt med konventionen.

Medlare (kapitel 10)

Jag tillstyrker förslaget att barnets rätt att komma till tals vid samtal med medlare inte ska vara beroende av vårdnadshavarnas inställning i frågan. Uppgiften att samtala med barn om vårdnadstvister kräver särskild kompetens. Jag vill därför understryka vikten av att enbart lämpliga personer utses till medlare och jag tillstyrker den föreslagna bestämmelsen om kompetens- och lämplighetskrav för medlare.

Barnets bästa och barnets rätt att komma till tals (kapitel 11)

Bestämmelsen i 6 kap. 2 a § tredje stycket FB

Jag tillstyrker att bestämmelsen i 6 kap. 2 a § tredje stycket FB anpassas till formuleringen i artikel 12 i barnkonventionen. Jag ifrågasätter emellertid om det därutöver behöver hänvisas till barnets inställning. Jag har svårt att förstå annat än att om man tar hänsyn till barnets åsikter så tar man också hänsyn till barnets inställning.

Bestämmelsen i 6 kap. 2 b § FB

Jag har naturligtvis ingen invändning mot att ett barn ska få relevant information och möjlighet att framföra sina åsikter (angående barnets inställning se ovan) i frågor om vårdnad m.m. i enlighet med den föreslagna 6 kap. 2 b § FB. Jag ser emellertid några problem med förslaget.

Ett problem är att det inte framgår av förslaget vem som ansvarar för att barnet får information och möjlighet att framföra åsikter. På s. 528 skriver utredningen att det ytterst är domstolen som ansvarar för att barnets rätt att komma till tals har tagits till vara i ett mål eller ärende under domstolens prövning. Det ansvaret bör enligt min mening tydligt framgå av lagtexten.

Texten i författningskommentaren tar sikte på mål som är tvistiga. Emellertid är en stor del av familjemålen i domstolarna otvistiga och anhängiggjorda genom att parterna gemensamt ansökt om äktenskapsskillnad, vårdnad m.m. Målen handläggs skriftligen. Det finns också möjligheter för föräldrarna att träffa ett avtal om vårdnaden. Ett sådant avtal förutsätter enligt 6 kap. 6 § FB för sin giltighet att socialnämnden godkänner det.

Jag föreslår att det under den fortsatta beredningen av lagstiftningsärendet övervägs hur man ska säkerställa att barnet får information och möjlighet att framföra åsikter i de fall som jag nu har nämnt.

Utredningen skriver på s. 315 att i de fall där det inte bedöms vara till barnets bästa att klarlägga barnets åsikter eller inställning ska detta inte heller göras.

Ordalydelsen i den föreslagna 6 kap. 2 b § FB ger emellertid inte utrymme för undantag och jag har för egen del svårt att se att det finns anledning att göra undantag från åliggandet att informera barnet och att ge barnet möjlighet att framföra åsikter. En annan sak är att barnet kanske inte utnyttjar den möjligheten.

Bestämmelsen i 21 kap. 1 § FB

Även bestämmelsen i 21 kap. 1 § FB bör anpassas till formuleringen i artikel 12 i barnkonventionen.

Barns åsikter m.m. inom ramen för en utredning eller snabbupplysningar och vårdnadshavarens inställning

I betänkandet föreslås att det i FB ska föras in en ny bestämmelse (6 kap. 20 a §) om att barnet ska ha rätt att i en fråga om vårdnad, boende eller umgänge uttrycka sina åsikter eller sin inställning vid samtal med företrädare för socialnämnden utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Den föreslagna bestämmelsen motsvarar delvis bestämmelsen i 11 kap. 10 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL (betänkandet s. 547).

Som anförs i betänkandet ska den som ska tala med barnet i första hand verka för att barnet kan höras med vårdnadshavarens samtycke. Om en vårdnadshavare eller båda vårdnadshavarna inte godtar att utredaren talar med barnet ska utredaren vara lyhörd för deras bedömning. I betänkandet behandlas inte närmare hur utredaren ska göra om han eller hon bedömer att barnet ska höras men inte lyckas få till stånd ett samarbete med vårdnadshavarna rörande samtalet.

När det gäller tillämpningen av bestämmelsen i 11 kap. 10 § SoL har JO vid flera tillfällen haft anledning att ifrågasätta socialtjänstens agerande när samtal har hållits med ett barn utan vårdnadshavarens samtycke. Jag vill peka på bl.a. att det förefaller vara vanligt att utredaren oanmält söker upp ett barn i skolan. Ett sådant besök kan tilldra sig uppmärksamhet från utomstående personers sida och utredarens besök i skolan kan därför kränka barnets integritet (se bl.a. JO 2016/17 s. 506, dnr 4225-2014). Det är önskvärt att man under den fortsatta lagstiftningsarbetet belyser hur utredaren bör gå till väga för att få till stånd samtalet om vårdnadshavarna inte samarbetar.

Som framgår av 6 kap. 19 § FB kan rätten kan ge ett uppdrag till ett annat organ än socialnämnden att utse en utredare. I ett sådant fall är socialnämnden inte inblandad i det direkta utredningsförfarandet. Hur den nya bestämmelsen är tänkt

att tillämpas i ett sådant fall bör belysas under det fortsatta arbetet med förslagen i betänkandet.

Med detta sagt vill jag förtydliga att jag inte har några invändningar mot förslagen på s. 316–318 om barns rätt att uttrycka åsikter och komma till tals inom ramen för en utredning eller snabbupplysningar. Angående barnets inställning, se ovan.

Jag tillstyrker också förslaget att barnets rätt att komma till tals vid samtal med företrädare för socialnämnden inte ska vara beroende av vårdnadshavarens inställning i frågan.

Risken för att barnet far illa (kapitel 12)

Jag har inget att erinra mot det som anges i kapitel 12.

Allvarligt våld i familjen – överflyttning av vårdnad (kapitel 13)

Jag har ingen erinran mot att en tillfällig vårdnadshavare ska kunna utses om det finns särskilda skäl.

Barn och föräldrar med skyddade personuppgifter (kapitel 14)

Jag tillstyrker de föreslagna forumreglerna i äktenskapsbalken och föräldrabalken. Lagstiftningsärendet bör kompletteras med förslag till motsvarande forumregler för andra mål och ärenden enligt föräldrabalken (betänkandet s. 416).

Jag tillstyrker förslaget i avsnitt 14.6.3. om vilken socialnämnd som kan väcka talan när barnet har skyddade personuppgifter samt förslaget i avsnitt 14.7. om behörig kommun i vissa fall.

Handläggningen av mål om vårdnad, boende och umgänge (kapitel 15)

Interimistiska beslut

I 6 kap. 20 § FB finns regler om interimistiska beslut om vårdnad, boende och umgänge. Sådana beslut får fattas om det behövs. Av utredningens undersökning går det inte att dra slutsatsen att domstolarna fattar interimistiska beslut utan att det finns behov av det. Nu föreslår utredningen att det även fortsättningsvis ska gå att fatta interimistiska beslut om boende och umgänge om det behövs. För att rätten ska kunna fatta ett interimistiskt beslut om vårdnad ska det emellertid enligt förslaget inte räcka med att det behövs ett sådant beslut utan det ska krävas särskilda skäl. Utredningen skriver att förslaget innebär en kodifiering av den domstolspraxis som utvecklats.

Jag har svårt att se behovet av den föreslagna lagändringen. Det framstår som naturligt att rätten fattar ett beslut om det behövs ett beslut. Det är svårt att tänka sig en situation där rätten konstaterar att det visserligen behövs ett interimistiskt beslut om vårdnad men att det inte finns särskilda skäl för ett sådant beslut så därför blir det inget beslut. Jag avstyrker förslaget.

Vårdnads- boende- och umgängesutredningar

Jag tillstyrker att det införs en bestämmelse som innebär att en utredning om vårdnad, boende och umgänge enligt huvudregeln ska vara slutförd inom fyra månader.

Sekretess, tystnadsplikt, anmälnings- och uppgiftsskyldighet

Jag tillstyrker att sekretessbrytande bestämmelser införs för socialnämnd beträffande inhämtande av uppgifter från annan socialnämnd vid upplysningar och snabbupplysningar.

Verkställighet

Jag tillstyrker den föreslagna bestämmelsen om fördelningen av rättegångskostnader.

Lars Lindström